

Dr. Selahaddin TANSEL *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1966, VIII + 310 sayfa 8°, 35 fotokopi.

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde II. Bâyezid zamanı en az işlenmiş devirlerden biridir. Bu, Osmanlı tarihi araştırmalarının insicamlı olmayışından ileri gelmektedir. Bu sebepten önemli bir boşluğu doldurduğu için Dr. Selahaddin Tansel'e herşeyden önce tebrik ve teşekkürlerimizi bildirmek görevimizdir.

Eser-önsözde de belirtildiği gibi-on yıllık bir çalışma sonunda meydana getirilmiş ve II. Bâyezid'in tamamen siyasî hayatına hasredilmiştir. Bu devrin, iktisadî, idarî ve ictimai durumları ele alınmadığından, siyasî olaylar, oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak eser'in, gerek şekli gerekse fikrî yönden tenkide muhtaç tarafları yok değildir.

Eserin ilk sayfalarını teşkil eden (s. I-II) "İçindekiler" kısmında, bir tertip hatası olmuştur. II. Bâyezid'in faaliyetleri yönlere göre bölümlere ayrılmış. Fakat bazı bölümler, ikinci derecede olmak üzere, yeniden bölünmüş ve bu bölümlerin her birinin başında ana bölüm defalarca tekrarlanmıştır. Meselâ dördüncü bölüm "Bâyezid'in Güney Siyaseti" dir. Osmanlılar güneyde, Memlûk'ler, Karaman-oğulları ve Dulkadir-oğulları ile ilgilenmişlerdir. Bunlar dördüncü bölümün ikinci derecede bölümleri olmuştur ve bu bölümlerin herbirinin başında -yukarıda zikrettiğimiz- "Bâyezid'in Güney Siyaseti" başlığı mükerreren kullanılmıştır. Halbuki güneydeki siyaset, bölüme başlık olarak verilir, bunun da yeniden bölümlere ayrılması gerekiyorsa, esas bölüme izafe edilerek tekrardan kaçınılabilirdi.

Aşağı-yukarı her ilmî eserde mevcut olan Önsözlerde, kitabın yazılmasındaki gâye ve konu en kısa şekilde özetlenir. S. Tansel de bu teâmüle uyararak Önsözünde (s. III) gâyesini birkaç cümle ile çok güzel izah etmiştir. Eserin bir boşluğu doldurduğu gerçeğine daha önce değinmiş ve takdirlerimizi belirtmiştik. Fakat bu arada bir-iki cümle

üzerinde durmamız gerekiyor ki pek gerçeklerle bağdaşmasa gerek. Bunlardan biri, "Halbuki o (Bâyezid) kendisinden önce ve sonra gelenlerle her bakımdan karşılaştırılabilecek bir padişah idi" cümlesidir. Karşılaştırmaya bir diyeceğimiz yok. Çünkü önemli olan sonuçtur. Aca-ba sonuç, Bâyezid'in lehine mi, aleyhine mi olacaktır? Sorunun cevabı, önsöze ve bizatihi kitabın muhteviyatına göre Bâyezid'in lehinedir. Oysa gerçek bu değildir. Eğer padişahları dereceleme mümkün olsaydı, Bâyezid'i, Fâtih'den, Yavuz'dan, Kanunî'den çok aşağıda tutmak icabederdi.

II. Bâyezid'i, belki talihsiz kabûl edebiliriz. Fâtih gibi dahi, Yavuz gibi cihangir hükümdarların saltanat yılları arasında tahtda oturabilmiştir. Hele bir de Çukurovada Memlûkler'e karşı olan başarısızlıklar, elde edilen zaferlere daha çok gölge düşürmüştür. Esasen bu zaferler kale fetihlerinden pek de ileri gidememiştir. Modon, Koron, Kili, Akkırman v.s. nin fethi, ne yeni bir devir açmış, ne de İmparatorluğa geniş araziler kazandırmıştır. Bunları, Doğu Anadolı, Suriye, Mısır gibi ülkeler fethiyle kıyaslamak ise hiç mümkün değildir. Kaldı ki II. Bâyezid, Fâtih gibi bir padişahın kurduğu düzenin başına geçmiştir. Bu da onun için kıyas kabûl etmeyecek bir avantajdır.

S. Tansel, yine Önsözünde "Hatta Batı devletleriyle, Güney ve Doğu komşularının o devirde Türklere karşı daha tehditkâr bir tavır takınmaları dikkate alınır, onun daha da üstün olduğunu kabûl etmek icabeder." diyerek II. Bâyezid'in üstün olmadığını söylemiş oluyor. Zira, "... Komşularının o devirde Türklere karşı daha tehditkâr bir tavır takınmaları..." baştaki Padişahın üstünlüğünü mü gösterir, aczini mi? Eğer bu bir üstünlükse, Bâyezid neden Fâtih, Yavuz, Kanunî gibi, bu tehditkâr komşulara gerekeni yapmamıştır?

Önsözden sonra seçme bir bibliyografya ile, fotokopileri kitaba alınan Arşiv vesikalarının listesi gelmektedir (s. IV-VIII.) Fâtih ve Bâyezid'in saltanatları birbirini takib ettiği için, Yazarın "Fâtih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti" adlı eserindeki bibliyografya ile, bu yeni eserin bibliyografyası yarı-yarıya müşterektir.

Bibliyografyanın dizilişi alfabetik sıraya göre yapılmıştır. Dizilişte yine bazı karşılıklar olmuş, "Ç" harfi "F" den sonra gelmiş, Fuad Köprülü'nün ismi bir kere "F" harfinde isme göre, bir kere de "K" harfinde soyada göre olmak üzere iki ayrı yerde geçmiştir.

Eserin bundan sonraki kısmı bir Giriş'le, yedi bölümden ibarettir:

- 1) Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü müteakip meydana gelen olaylar ve II. Bâyezid'in cülûsu.
- 2) Cem Sultanın İsyanı.
- 3) Bâyezid'in Kuzey Siyaseti.
- 4) Bâyezid'in Güney Siyaseti.
- 5) Bâyezid'in Batı Siyaseti.
- 6) Bâyezid'in Doğu Siyaseti.
- 7) Bâyezid'in Son Yılları.

Giriş'de (s. 1-14), Bâyezid'in askerî ve siyasî faaliyeti, barışseverliği, çocuklarına ve Cem'e karşı takındığı tavır, zamanında meydana gelen tabii âfetler ve salgın hastalıklar hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

Cem olayı, Bâyezid için gerçekten talihsizliktir. Fakat bu olay Osmanlı tarihinde ilk defa olan bir hâl değildir. Daha önce, I. Murad'dan itibaren taht kavgaları başlamış bulunuyordu. Ancak Bâyezid, kardeşinin isyanı karşısında büyük bir korkuya kapılarak yıllarca pasif bir siyaset takib etti. Cem'i kim eline geçirdiyse, onlara lüzumundan fazla imtiyaz tanıdı ve aşırı derecede tahsisat gönderdi. Hatta, yazar kendisi de "İşlerin çok tehlikeli bir yola girdiğini gören Bâyezid, belki de bundan dolayı, 16-Ocak-1482 de Venedikliler'le onlara biraz daha kazanç sağlayan bir anlaşmayı imzalamaya mecbur oldu" (s. 1) diyerek bu durumu tasdik ediyor.

II. Bâyezid devrinde meydana gelmiş olan tabii âfetler hakikaten Padişah için bir şansızlıktır. Fakat bu, Bâyezid'in Fâtihi veya Yavuz'la kıyaslanması için yeter sebep değildir. Eğer Hükümdar dirayetli olsaydı, Osmanlı İmparatorluğunun en ihtişamlı devrinde bu âfetlerin sonucunu tamir etmek pek zor olmayacaktı.

Yine Giriş kısmında şu cümle bizi çok şaşırttı; "Lepanto'nun kaybindan sonra Venedikliler, yardım sağlamak üzere bir taraftan Papa'yı, *imansız Türklere* karşı zorladılar..." Eğer cümledeki "İmansız Türkler" tabiri yabancılar tarafından kullanılmışsa tırnak içine alınmalıydı. Kaldı ki cümleden böyle bir mâna da çıkmıyor.

Yazar, genellikle bu kısımda âdetâ II. Bâyezid in müdafaasını yapmış. Padişahın iyi taraflarını göstermiş, iyi olmayan taraflarını ise birer sebep bularak haklı göstermeye çalışmıştır.

Eserde, Bâyezid in çocukluğu ve gençliği hakkında hiç bilgi verilmiyor. Oysa eser yalnız II. Bâyezid devrini içine alması hasebiyle, hiç olmazsa kısa da olsa bir bilgi verilmeliydi. 35 yaşında tahta oturan padişahın bu uzun devre içindeki hayatı, cülûsunu takip eden bir çok meselelerin anlaşılması bakımından da önemli olacaktı.

Birinci bölüm (s. 15-22), Fâtih Sultan Mehmed in ölümü, bilahere meydana gelen olayları ve II. Bâyezid'in cülûsunu ihtiva ediyor.

Karamanî Mehmed Paşa'nın, Bâyezid ve Cem'i birlikte tahta davetinin sebepleri, Fâtih'in cenâzesinin İstanbul'a nakli ve Yeniçerilerin ayaklanarak Sadrazam'ı öldürmeleri, yağmada bulunmaları, Vezir İshak Paşa'nın sükûneti tesisi ve sadrazam oluşu, Bâyezid'in oğlu Korkud'un babası gelinceye kadar tahta oturması, Bâyezid'in cülûsü (20-Rebiyyülevvel-886/19-Mayıs-1481), gayet güzel bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak S. Tansel'in verdiği cülûs tarihinde çevirme yanlışlığı vardır. Zira tarih 20-R. evvel-886 olduğuna göre, bunu milâdiye çevirirken 19-Mayıs 1481 yazması gerekirken, 1-Mayıs-1481 olarak çevirmiştir. 9 rakamının düşmesi bir mürettip hatası da olabilir.

İkinci bölümde (s. 23-69) yine yazar, Cem'le Bâyezid'i karşılaştırırken, Bâyezid tarafını tutar bir ifade kullanmıştır. Zira Zinkeisen'den aldığı bir cümleyi aynen eserine dercetmiş (s. 29) ve böylece tenakuza düşmüştür. "Kabiliyetli bir delikanlı olmasına rağmen Cem zevk ve sefa içinde yumuşamış bir insandı. Bu sebepten başlamış olduğu mücadeleyi silâh zoru ile devam ettirecek bir karaktere de malik değildi". Oysa zevk ve sefa içinde yumuşaması gereken bir Şehzade varsa o da gençliğini tamamen bu yolda harcamış olan Bâyezid'dir. Yazar bunu defalarca kendisi de belirtmiştir. Halbuki ikinci bölümü teşkil eden Bâyezid-Cem mücadelesini yazarken, tahtda en az Bâyezid kadar Cem'in de hak ve iddia sahibi olduğunu gözönüne almış olsaydı. gerçeklere çok daha fazla yaklaşmış olurdu.

Şehzade Cem'in Saray partisine ait şahısların birer birer ortadan kaldırılması, kardeşi Bâyezid'in tahta geçmesini kolaylaştırdı. Bunun üzerine Cem, yanındaki kuvvetlerle Bursa'ya doğru yürüdü. Yeniçerilerin zulmünden korkan Bursahlar kapılarını Şehzadeye memnuni-

yetle açtılar. Cem burada adına hutbe okutup para bastırarak 18 gün müstakil bir hükümdar olarak saltanat sürdü. Ayas Paşa kumandasında gönderilen Bâyezid kuvvetlerini yendi. İşin ciddiyetini anlayan yeni Padişah bizzat kendisi ordusuyla birlikte yola çıktı. Cem'in lalası Aştin-oğlu Yakub Bey'in Bâyezid tarafından elde edilmesi, savaşı büyük kardeş lehine çevirdi. Ancak savaşa girişmeden önce Cem, Selçuk Hatun başkanlığında bir heyet göndererek, İmparatorluğun paylaşılmasını teklif ettiyse de kabûl edilmedi. Bâyezid'in Osmanlı İmparatorluğuna yaptığı en büyük iyilik bu olsa gerek.

Yenişehir Savaşında mağlûp olan Cem, Önce Konya'ya, oradan Haleb'e giderek Memlûk topraklarına girdi (25-Eylül-1481). Halbuki İ. H. Uzunçarşılı (Osmanlı Tarihi c. II, s. 164) ve C. Baysun (İ. A. Cem maddesi) bu tarihi 25-Ağustos olarak göstermektedirler.

Eserde Yenişehir mağlûbiyetine sebep olarak yalnız Aştin-oğlu Yakub Bey'in ihaneti gösterilmiş, Bizce, en az bunun kadar önemli bir sebep de Bâyezid'in ordusunda, Gedik Ahmed Paşa ve Sinan Paşa gibi değerli kumandanların bulunmasıdır.

Bundan sonra Cem'in Rodos ve İtalya'da geçirdiği yıllar ve bu yıllarda Osmanlıların Avrupa ile olan münasebetleri ele alınmış. Fakat Cem'in nâşının Bursa'ya nakli, ailesinin durumu, şahsiyeti ve edebî yönü hiç anlatılmamıştır. Halbuki, annesi Çiçek Hatun ancak Mayıs 1498 de Kahire'de ölmüş ve çocukları Kanunî devrine kadar bir mesele olmuştur. Cem, gençliğini ağabeyi gibi işaretle harcamamış, kendini yetiştirmiştir.

Eserin üçüncü bölümü ile (s. 70-92), Bâyezid'in saltanatının II. devresine geçiliyor. Yazar, çok güzel bir buluşla Bâyezid'in saltanatını âdetâ iki kısma ayırmıştır, "Cem'in ölümü Bâyezid'in hayatında önemli bir safhanın kapanması demektir..." (s. 69). Hakikaten, II. Bâyezid 31 yıllık saltanatının 14 yılını Cem korkusuyla geçirmiştir. Ancak Cem meselesi halledildikten sonra, kalan 17 yılda dış politikaya memleket meseleleri yönünden bakabilmiştir.

Bâyezid'in en başarılı olduğu siyaset "Kuzey Siyaseti"dir. Kuzeyde Buğdan ve Lehistan ile yapılan mücadeleler genellikle Osmanlı İmparatorluğunun lehine sonuçlanmıştır. Bu başarılarında, uc bölgelerinde bulunan akıncıların rolleri büyük olmuştur.

Dördüncü bölüm (s. 93-132) Bâyezid'in "Güney Siyaseti"ni, yani Osmanlıların, Memlûkler, Dulkadır-oğulları ile olan münasebetlerini ve Karaman-oğulları meselesini içine almaktadır.

Fâtih zamanında bozulan Osmanlı-Memlûk münasebetleri, II. Bâyezid zamanında daha çok gerginleşti. S. Tansel bu gerginliğin sebeplerini sekiz madde halinde sıralamıştır. Ancak bu sebepleri meydana getiren olayların hepsi de Osmanlı İmparatorluğunun aleyhine sonuçlanmış, dolayısıyla Memlûklere karşı hiç bir önemli başarı sağlanamamıştır. Bu savaşlarda Osmanlıların yenilmesine yol açan en önemli iki sebep, kumanda heyeti arasındaki görüş ayrılığı ve çekememezlik ile Dulkadır-oğlu Alâü'd-devle'nin iki yüzlü siyasetidir. 1485-1491 savaşları sonunda yapılan anlaşma ise görünüşde Osmanlıların, gerçekte Memlûklerin lehine olmuştur.

S. Tansel, yapılan barışın ana sebebi olarak Safavî tehlikesinin ortaya çıkışını gösteriyor. Şah İsmail tehlikesi, Osmanlılarla Memlûkleri birbirine yaklaştırdı. Hatta Memlûkler bu yüzden Safavîlerin anlaşma teklifini bile reddetti. Bu barış devresi -bir iki küçük olay hariç tutulursa- II. Bâyezid'in ölümüne kadar devam etti.

Bâyezid güneyde Memlûklerden başka, Karaman-oğulları ve Dulkadır-oğulları ile uğraşmak zorunda kalmış, bunlardan Karaman-oğlu meselesini tamamen halletmiştir. Daha sonra Padişahı, orduyu toplayıp Dulkadır-oğulları'na karşı sefere çıkacakken, Alâü'd-devle'nin gönderdiği bir elçi üzerine savaş kararından vazgeçmeye zorlayan asıl sebepler açıkça belirtilmemiştir.

Beşinci bölüm (s. 133-226) Otranto'nun kaybıyla başlıyor. Otranto Fâtih zamanında fethedilmiş ve İtalya'ya yapılacak seferler için, köprübaşı vazifesi göreceğinden tahkim edilmişti. Fakat Fâtih'in ani ölümü seferi yarım bıraktırmış ve Gedik Ahmet Paşa'nın, II. Bâyezid nezdindeki bütün gayretleri boşa giderek, kale 10-Eylül-1481 de (s. 140) teslim olmuştur.

Yazar, Osmanlı kroniklerinde fazla bilgi bulunmadığından Otranto meselesi için daha ziyade batı kaynaklarından faydalanmıştır. Otranto'nun elden çıkması Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir kayıp olduğu halde, bazı sebepler göstererek, yine Bâyezid'in haklı olduğunu ileri sürmüştür (s. 138).

Padişah, bundan başka batıda Macaristan ve Venedik ile mücadele etmiş, Arnavutluk'da çıkan bir isyanı bastırmıştır. Venedik ise uzun süren savaşlar neticesinde maddî sıkıntı çekmeye başladığından Osmanlılar'la 1503 yılında (s. 223) anlaşmaya mecbur olmuştur. S. Tansel, anlaşmanın 11-Aralık - 1502 de yapıldığını, fakat bunun ancak 1503 yılında kesinleştiğini yazıyor.

II. Bâyezid'in en çok uğraştığı ve en başarısız olduğu meselelerden biri de Safavî meselesidir. Altıncı bölümde ele alınan (s. 227-257) Osmanlı-Safavî münasebetlerinin bilhassa Şeyh Cüneyd devri için yazar, Walther Hinz'in "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd" adlı eserini esas olarak almıştır. Kısaca, Safavî tarikatını kuranlar ve faaliyetleri, Kızılbaşlığın Anadolu'da yayılması, nihayet Şah İsmail'in, aşağı-yukarı Akkoyunlu toprakları üzerinde Safavî devletini kurması bir insicam dahilinde anlatılmıştır. Şah İsmail'in. Osmanlı Devletine karşı giriştiği hareketlerde, II. Bâyezid çaresiz ve yetersiz kalmıştır. Ancak Şehzadeliğinde Trabzon valisi olan Selim, bunları yakından görececek ve padişahlığında ilk iş olarak Şah İsmail meselesini ele alacaktır.

Eserin yedinci ve son bölümünü (s. 258-310) Bâyezid'in son yılları teşkil etmektedir. Bu devir, şehzade kavgaları ve Padişah'ın idareyi iyice gevşettiği bir devredir. Yazar, her şehzadenin faaliyetini ayrı ayrı ele almış ve bunları büyüklük sırasına göre anlatmıştır.

Şehzade Selim, devlet erkânının aleyhinde olmasına rağmen, Yeniçerilerin taraftar olmaları sebebiyle, daha babasının sağlığında tahta oturmaya muvaffak olmuştur. Yazar, Muhyiddin Çelebi ve Keşfi gibi şimdiye kadar pek kullanılmamış olan çağdaş müelliflerin eserlerine dayanarak Bâyezid'in tahtdan feragat tarihini uzun boylu münakaşa etmiş ve sonunda 7-Safer-918 (24 - Nisan-1512) tarihini kabûl etmiştir ki (s. 299-306) İ. H. Uzunçarşılı (Osmanlı Tarihi, c. II. s. 245) ve Ş. Altundağ (İ. A. Selim maddesi) da aynı tarihleri vermişlerdir.

Bâyezid tahtı Selim'e terkettikten sonra Dimetoka Sarayına giderken yolda "Abalar" köyünde ölmüştür (s. 308). Halâ halledilememiş bir mesele olan Bâyezid'in ölümü için, S. Tansel zehirlenme şikkini kabûl etmiyor. Fakat yine de ölümün şüpheli olduğunu belirtiyor (s. 310). Vefatı için 10 - Haziran - 1512 tarihi verilmiştir. Bu tarih doğrudur. Zira, cenazeyi getiren Yunus Paşa'nın Padişaha sunduğu arzıda aynı tarih vardır (Uzunçarşılı, İ. H.; Osmanlı Tarihi, c. II, s. 245).

Eserin sonunda indeks yoktur. Bugün için ilmî eserlerin sonuna indeks koymak bir teamül haline gelmiştir. Dr. S. Tansel, bu kıymetli eserin sonuna bir de indeks yapmış olsaydı, hem kıymeti bir kat daha artar, hem de ilim âlemi için daha faydalı olurdu sanıyoruz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki eser, ilmî hüviyeti haiz ve uzun bir emek mahsulüdür. II. Bâyezid devri siyasî olayları için, oldukça mufassal ve yer yer orijinâl bilgi vermektedir.

Hikmet Yavuz ERCAN